

YOSHLAR O'RTASIDA KIBERJINOYATCHILIKNI OLDINI OLISHDA OILANING O'RNI

Zokirjonov Azizibek Zokirjon o'g'li

Namagan viloyati ichki ishlar boshqarmasi hodimi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17512470>

Anotatsiya: Maqolada yoshlar o'rtasida kiberjinoyatchilikning oldini olishda oilaviy va madaniy omillarning o'rni chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, kiberjinoyatchilik faqat texnologik jinoyat emas, balki ijtimoiy va axloqiy muammo sifatida yoritilib, unga qarshi kurashishning ma'naviy va madaniy mexanizmlari izohlangan.

Maqolada oilaning yoshlar axloqiy qarashlarini shakllantirishdagi o'rni, ota-onaning farzand onlayn faoliyatiga nisbatan mas'uliyati, shuningdek, milliy qadriyatlar va madaniyatning yoshlar ongiga ta'siri haqida fikr yuritadi. Oila – axloqiy tarbiyaning asosiy manbai, madaniyat esa insonni to'g'ri va noto'g'ri ajrata olishga o'rgatuvchi ma'naviy kuch sifatida ko'rsatilgan. So'z yakuni yoshlar o'rtasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurash faqat huquqiy choralar bilan emas, balki ma'naviy va madaniy yondashuvlar orqali amalga oshirilishi kerakligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: kiberjinoyatchilik, axloqiy tarbiya, raqamli madaniyat, axborot xavfsizligi, ma'naviy qadriyatlar, ijtimoiy muhit, raqamli makon, axborot savodxonligi, kiberaxloq, ma'naviy immunitet.

Zamonaviy davrda inson hayoti tobora raqamli makon bilan chambarchas bog'lanib bormoqda. Internet, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot almashinuvi, ta'lim, muloqot hamda iqtisodiy faoliyatning aksariyat jihatlarini onlayn maydonga ko'chgan. Bu jarayon inson hayotini yengillashtirgan bo'lsa-da, kiberjinoyatchilik kabi global xavflarni ham kuchaytirdi. Ayniqsa, yoshlar raqamli dunyoning eng faol ishtirokchilari sifatida bu xavfning bevosita ta'sir doirasida turibdilar.

Kiberjinoyatchilik shunchaki texnik jinoyat emas, balki insonning axloqiy, madaniy va ijtimoiy muvozanatiga ta'sir etuvchi murakkab ijtimoiy hodisadir. Shu bois uni faqat huquqiy chora-tadbirlar bilan emas, balki ijtimoiy-falsafiy, madaniy va oilaviy omillar orqali ham oldini olish lozim. Chunki oila – yoshlarning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va raqamli madaniyatini shakllantiruvchi eng muhim ijtimoiy institutdir.

Yoshlar orasida kiberjinoyatlarga moyillik ko'pincha axborot savodxonligining pastligi, axloqiy immunitetning sustligi va internetni "erkin hudud" sifatida qabul qilish bilan izohlanadi. Bunday vaziyatda oila va madaniyat himoya mexanizmi vazifasini bajaradi. Ota-ona farzandining onlayn faoliyatiga befarqlik bilan qarasa, u bilmagan holda kiberjinoyatning bevosita yoki bilvosita ishtirokchisiga aylanishi mumkin. Shuning uchun raqamli davrda ota-onalar nafaqat an'anaviy axloqiy qadriyatlarni singdirish, balki farzandining internetdagi xatti-harakatlarini kuzatish, raqamli madaniyat va xavfsiz foydalanish ko'nikmalarini o'rgatishga ham mas'uldirlar.

Oila jamiyatning eng kichik, ammo eng ta'sirchan bo'g'ini sifatida farzandning axloqiy asosini belgilaydi. Agar nazorat cheklov yoki taqiqlash shaklida emas, balki ishonch, muloqot va tushuntirish asosida olib borilsa, yoshlar kiberjinoyatlarga nisbatan barqaror axloqiy immunitet hosil qiladilar. Ota-ona va farzand o'rtasida ochiq muloqot mavjud bo'lsa, bola virtual muammolarini yashirmaydi, kiberjinoyat qurboni bo'lsa ham yordam so'rashdan tortinmaydi.

Har bir xalqning madaniy qadriyatlari jamiyatni axloqiy jihatdan birlashtiruvchi kuchdir. O'zbekiston jamiyatida bu qadriyatlar mehr-oqibat, halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va o'zaro hurmat tamoyillarida mujassamdir. Ana shu qadriyatlar yoshlarning ongida "to'g'ri va noto'g'ri"ni ajratish, internetdagi mas'uliyatni his qilish, axloqiy chegaralarni saqlash ko'nikmasini shakllantiradi. Milliy madaniyat va falsafa asosida ishlab chiqilgan axborot xavfsizligi targ'ibotlari yoshlar orasida ma'naviy immunitetni kuchaytiradi.

Madaniyat insonni jamiyat qadriyatlariga uyg'unlashtirib, axloqiy mas'uliyat hissini mustahkamlaydi. Shu nuqtai nazardan, sog'lom axborot makonini yaratish, kiberaxloq tamoyillarini targ'ib etish va yoshlarni ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash jamiyat uchun strategik ahamiyatga ega. Mahalla, ta'lim muassasalari, diniy va jamoat tashkilotlari hamkorligida yoshlarning raqamli madaniyatini rivojlantirish bu borada muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston madaniyatida insonparvarlik, halollik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga g'amxo'rlik qadriyatlari yoshlarning axloqiy mezonini belgilab beradi. Shu qadriyatlar asosida tarbiyalangan yoshlar virtual makonda ham o'zining axloqiy pozitsiyasini saqlaydi, begona g'oyalar va salbiy ta'sirlarga berilmaydi. Madaniy muhit shaxsni ma'naviy jihatdan mustahkamlaydi, jamiyat oldidagi mas'uliyatini oshiradi va jinoyat sodir etish ehtimolini kamaytiradi.

Bugungi kunda yoshlar orasida axborot savodxonligini oshirish, internetdan to'g'ri foydalanish madaniyatini shakllantirish, raqamli etikani o'rgatish masalalari dolzarbdir. Bu jarayonda oila, ta'lim muassasalari va ijtimoiy muhit o'zaro hamkorlikda ishlashi zarur. Maktab va oliy ta'lim tizimida "raqamli madaniyat", "axborot xavfsizligi asoslari", "internet etikasi" kabi yo'nalishlar bo'yicha trening va ma'ruzalar tashkil etilishi yoshlarning nafaqat texnik, balki axloqiy savodxonligini ham oshiradi.

Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashda madaniyatning yana bir muhim tomoni- jamoaviy mas'uliyat hissidir. O'zbek xalqining qadimiy "mahalla" an'anasi o'zaro yordam, hamjihatlik va g'amxo'rlik tamoyillariga asoslanadi. Shu bois mahalla, oila va ta'lim tizimi o'zaro hamkorlikda yoshlarni raqamli xavfsizlikka o'rgatish, sog'lom axborot makonini shakllantirishda faol ishtirok etishi kerak. Kiberjinoyatchilik faqat shaxsiy emas, balki ijtimoiy xavf bo'lgani uchun uni oldini olishda butun jamiyat mas'uldir.

Yoshlar orasida kiberjinoyatlarga moyillikning kuchayishiga axloqiy bo'shliq, ma'naviy e'tiqodning sustligi, befarqlik va individualizm sabab bo'ladi. Madaniy muhit esa bularning barchasiga qarshi turuvchi axloqiy poydevor yaratadi. Har bir yosh raqamli maydondagi harakati bilan boshqalarga ta'sir ko'rsatayotganini anglab yetmog'i, internetda ham mas'uliyatli bo'lishi lozim.

Oila va madaniyat kiberjinoyatchilikka qarshi tabiiy immunitet hosil qiluvchi ikki asosiy tayanchdir. Ota-ona farzandiga texnik vositalarni emas, balki ulardan to'g'ri foydalanish madaniyatini o'rgatishi, madaniyat esa unga to'g'ri va noto'g'rini ajratish mezonini berishi zarur. Raqamli dunyo tez o'zgarayotgan bo'lsa-da, insoniy qadriyatlar o'zgarmas bo'lib qoladi. Shu qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish orqali jamiyat kiberjinoyatchilikka qarshi eng kuchli falsafiy va axloqiy qalqonni yaratadi.

Davlat siyosatida ham oilani qo'llab-quvvatlash, madaniy muhitni sog'lomlashtirish, yoshlar uchun raqamli xavfsizlikni targ'ib etuvchi dasturlarni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Hududlarda yoshlar markazlari, mahalla kengashlari va ta'lim muassasalari

hamkorligida kiberxavfsizlik bo'yicha seminarlar o'tkazish, ijobiy namunalarni targ'ib etish zarur. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashni faqat jazolash orqali emas, balki ma'naviy tarbiya va madaniy shakllantirish asosida olib borish samaraliroq natija beradi.

Yoshlar o'rtasida kiberjinoyatchilikni oldini olish murakkab, ko'p qirrali ijtimoiy jarayon bo'lib, uning yechimi faqat huquqiy choralar bilan emas, balki ma'naviy va madaniy omillar bilan uzviy bog'liqdir. Oila farzandning axloqiy dunyoqarashini belgilasa, madaniyat uni jamiyat qadriyatlariga uyg'unlashtiradi. Har bir yosh o'zining onlayn faoliyati uchun javobgar ekanini anglab yetgan taqdirda, kiberjinoyatchilik muammosi sezilarli darajada kamayadi. Ma'naviy barkamol, axloqan yetuk va madaniy jihatdan ongli yoshlar jamiyati kiberjinoyatchilik tahdidlariga qarshi eng ishonchli qalqon bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli oila va madaniyatni yoshlar ongini shakllantirishning asosiy ustuniga aylantirish hamda ularni raqamli davr talablariga mos ravishda qo'llab-quvvatlash bugungi kunning eng dolzarb ijtimoiy-falsafiy vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'afurov, R. va Abdukarimov, Z. (2021). Kiberxavfsizlik asoslari. Toshkent: TATU nashriyoti.
2. Qodirov, B. (2023). "Yoshlar ongida axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy jihatlari." Falsafa va huquq jurnali, №4, 45–52-betlar.
3. Murodova, M. (2022). "Oila va raqamli madaniyat: zamonaviy tarbiyaning yangi bosqichi." Pedagogika va psixologiya muammolari, №2, 33–40-betlar.
4. Xoshimov, A. (2021). Axborot xavfsizligi va yoshlar madaniyati. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
5. Shodmonova, G. (2022). "Kiberjinoyatchilikning yoshlar ongiga ta'siri: sotsiologik tahlil." Ijtimoiy tadqiqotlar jurnali, №1, 57–65-betlar.
6. Turakulov, N. (2023). "Yoshlar tarbiyasida oilaning raqamli mas'uliyati." Ma'naviyat va Jamiyat, №5, 18–25-betlar.
7. Islomova, D. (2024). "Kiberetikani rivojlantirishda madaniy qadriyatlarning o'rni." Axborot texnologiyalari va jamiyat, №3, 29–36-betlar.
8. Solihov, A. (2021). Yoshlar va zamonaviy mafkuraviy tahdidlar. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
9. Turdiyeva, S. (2023). "Internet makonida ma'naviyat va axloq muammolari." Falsafiy tadqiqotlar to'plami, №2, 41–50-betlar.